

Η ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΕΠΙ ΤΗ ΒΑΣΕΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΙΟΥ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ ΚΑΙ ΑΛΛΑΧΟΥ

ΥΠΟ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ
Καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Εὐχαριστῶ θερμὰ τοὺς διοργανωτὰς τοῦ παρόντος συνεδρίου διὰ τὴν εὐγενῆ πρόσκλησιν ὅπως ἀνέλθω εἰς τὸ βῆμα τοῦτο καὶ ἀπευθυνθῶ πρὸς τὴν ἀγάπην σας.

Ἡ σημερινή μου ὁμιλία, μὲ τὸν τίτλον «Ἡ ἱεραποστολικὴ δρᾶσις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῶν Ἀγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἀλλαχοῦ», ἐντάσσεται μέσα εἰς τὰ πλαίσια τοῦ γενικοῦ θέματος τοῦ συνεδρίου: «Ἡ Εὐρωπαϊκὴ διάστασις τοῦ ἔργου τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου», Μπάρι, Ἰταλία, 12-16 Μαΐου 1984.

Εἰς τὴν ἀρχὴν θὰ πρέπει νὰ λεχθῆ ὅτι τὸ θέμα, ὅπερ ἐπελέγη διὰ τὸν ὁμιλοῦντα, εἶναι ἀρκετὰ εὐρύ. Πρὸς ταῦτα, θὰ καταβληθῆ μία προσπάθεια διὰ τὴν ἀνεύρεσιν καὶ τὸν τονισμὸν τῶν κυρίων σημείων, τῶν συνδεομένων πρὸς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἀντικείμενον. Ἡ Ἐκκλησία ΚΠόλεως κατέστη ἐν κέντρον ἱεραποστολικὸν εἰς τὴν Ἀνατολὴν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάδειξίν της εἰς σημάντικὸν ἐκκλησιαστικὸν κέντρον ἀπὸ τοῦ 330 καὶ ἐξῆς. Ἐπετέλει τὸ ἔργον τοῦτο ἐπὶ τῇ βάσει ὀρισμένων κατευθυντηρίων γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι ἐχαρακτήριζον τὴν δρᾶσίν της ταύτην.

Οἱ ἅγιοι Κύριλλος (Κωνσταντῖνος) καὶ Μεθόδιος, οἱ ἀπόστολοι καὶ φωτισταὶ τῶν Σλαύων, κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα, ἐνεστερνίσθησαν τὰς ἀρχὰς ταύτας, ἀλλὰ καὶ ἔδωσαν νέαν πνοὴν καὶ κατεύθυνσιν εἰς τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἱεραπόστολοι, οἱ ἐνσαρκώσαντες τὰς ἱεραποστολικὰς ἀρχὰς τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐκινήθησαν εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον καὶ ἀπέδωσαν καρποὺς μέσφ τοῦ βίου, τοῦ ἔργου, τῶν συγγραφῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς κληρονομίας, πὺ ἀφῆκαν διὰ τὸ μέλλον.

Σαφῆς διαφαίνεται λοιπὸν ἡ πνευματικὴ καθόλου προσφορά τοῦ οἰκου-

μενικῷ Πατριαρχεῖου, καὶ διὰ τῶν δύο ἀδελφῶν ἁγίων ἱεραποστόλων, πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν. Ἐφόσον δὲ τὸ οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐκλήθη, κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα, ὅπως ὑπηρετήσῃ, κατὰ τὰς βουλὰς τοῦ Θεοῦ, πνευματικῶς τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὸν Χριστιανισμὸν καθόλου εἰς ὀλόκληρον σχεδὸν τὸν κόσμον, τοῦτο προσφέρει τὴν ταπεινὴν διακονίαν του διὰ τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέρη τοῦ πλανήτου μας.

Τοιοτοτρόπως, ὁ τίτλος τῆς ὀμιλίας καὶ τὰ ὀλίγα λόγια, ὅσο ἐλέχθησαν ἀντὶ προλόγου, μᾶς εἰσάγουν εἰς τὰ ὅσα θὰ ἀκολουθήσουν.

1. BYZANTION.

1. Τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μέχρι τοῦ Θ' αἰῶνος.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ εἰδικώτερα ἡ ἱστορία τῆς ἱεραποστολῆς, περιγράφουν τὸν τρόπον διὰ τοῦ ὁποῦ ἐπετελέσθη διὰ μέσου τῶν αἰῶνων τὸ εὐαγγελιστικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἐκτὸς αὐτῆς.

Ἡ Καινὴ Διαθήκη, μὲ τὰ διάφορα βιβλία της, ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν πηγὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Ἐκεῖ βλέπει κανεὶς τὰ κίνητρα, τὸν σκοπὸν, τὸ ὑποκείμενον, τὸν φορέα ἢ τοὺς φορεῖς, τὸ ἀντικείμενον, τὸ περιεχόμενον, τοὺς ἀποδέκτας, τὴν ἔκτασιν, τὴν χρησιμοποιουμένην μέθοδον, τὰ ἀποτελέσματα-καρποφορίαν, κ.λ. τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος.

Ἡ μεταποστολικὴ Ἐκκλησία θὰ ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, θὰ λάβῃ ὅμως ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ ἐμφανιζόμενα νέα προβλήματα, ὅπως θὰ συμβαίη τοῦτο διὰ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ μέλλον καὶ εἰς κάθε ἐποχὴν.

Οἱ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας διωγμοὶ τῶν τριῶν πρώτων αἰῶνων, καίτοι ἀποτελοῦν ἔξωθεν θεώμενοι γεγονὸς ἢ φαινόμενον ἀρνητικὸν διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, παρὰ ταῦτα, δὲν ἐπέτυχον τοῦ ἐπιδιωκομένου ὑπ' αὐτῶν σκοποῦ. Τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς διοργανώσεως τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἐσυνεχίζετο.

Οἱ ἀποστολικοὶ πατέρες, οἱ ἀπολογηταί, οἱ ἀντιαιρετικοὶ συγγραφεῖς, οἱ ἀλεξανδρινοὶ καὶ οἱ ἀντιοχεῖς θεολόγοι θὰ ἀσχοληθοῦν καὶ μὲ θέματα ἢ προβλήματα σχετιζόμενα πρὸς τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τοὺς τρεῖς τούτους πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον ἀπετέλει τὴν εὐθύνην καὶ τὸ καθήκον μόνον τῆς Ἐκκλησίας. Ἔργον εὐαγγελισμοῦ ἐπετέλουν οἱ ἀπόστολοι, οἱ συνεργάται καὶ οἱ διάδοχοι των, οἱ κληρικοί, οἱ εὐαγγελισταί, οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν λαϊκὴν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας, ἄγιοι, στρατιῶται, ἔμποροι, αἰχμάλωτοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ μέρους τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους θὰ συμ-

πέση μὲ τὴν ἴδρυσιν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ἴδρυσιν τῆς ΚΠόλεως καὶ τὴν ἀνάδειξίν της εἰς πρωτεύουσαν τοῦ νέου κράτους (330) καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν πρεσβείων τιμῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς πόλεως ταύτης.

Μὲ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον Κωνσταντίνου Α' τοῦ Μεγάλου (324-337) καὶ τὸ τέλος τῶν διωγμῶν ἤρχιζε μία νέα περίοδος εἰς τὰς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἐδῶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ πολιτεία ἀνεγνωρίζοντο ὡς δύο παράλληλοι καὶ ἀλληλοεξαρτώμενοι ἱεραρχίαι, ἔχουσαι ἐκάστη ἐπὶ κεφαλῆς τὸν πατριάρχη καὶ τὸν αὐτοκράτορα, ἀνήκουσαι καὶ αἱ δύο εἰς μίαν κοινὴν ἐνότητα, ὑπηρετοῦσαι τὸν ἕνα Κύριον διὰ τὴν ἐπὶ γῆς ἐγκαθίδρυσιν τῆς βασιλείας Αὐτοῦ καὶ τὴν εὐημερίαν τῶν μελῶν των. Ἐφηρμόζετο ἡ ἀρχὴ τῆς συναλλαγίας. Ὁ βασιλεὺς, λαϊκὸς αὐτός, ἐθεωρεῖτο ὁ προστάτης τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκέκτητο ἱερατικὰς τινὰς ιδιότητας. Ἡ θέσις αὕτη τοῦ αὐτοκράτορος ἐκάλυπτε καὶ τὸν τομέα τῶν ἱεραποστολῶν. Ἡ Ἱεραποστολὴ ἐνταῦθα δὲν θὰ εἶναι πλέον ἔργον καὶ σκοπὸς μόνον τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ τῆς χριστιανικῆς πολιτείας.

Πρωταρχικὸς σκοπὸς καὶ κίνητρον τῶν ἐκ τοῦ Βυζαντίου ἱεραποστολῶν θὰ παραμένῃ ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν καὶ ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ ταυτοχρόνως θὰ ἐπιτελῆται ἡ ἐξημέρωσις τῶν ἡθῶν, ἡ κοινωνικὴ ἀναγέννησις, ἡ ἀνατολὴ τῆς κοινῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς καὶ ἡ διάδοσις τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

Παραλλήλως πρὸς τὰ νέα προβλήματα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸν δύνοντα ἐθνισμὸν, καὶ ἐπιζητοῦντα τὴν ἀντιμετώπισίν των, «κατεβλήθη προσπάθεια συστηματοποιήσεως τῆς κατηχήσεως καὶ ἐμβαθύνσεως εἰς τὸ νόημα τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀποκαλύψεως καὶ τῆς προσερχθείσης σωτηρίας». Ἀργότερον, ὅταν διωργανώθη πλέον ἡ Ἐκκλησία, συνήνητησε νέα ἱεραποστολικῆς φύσεως προβλήματα. «Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἠρευνήθη ἡ μέθοδος ἀσκήσεως ἱεραποστολῆς οὐχὶ ἀπὸ ἀτόμου εἰς ἄτομον, ἀλλ' ἀπὸ λαοῦ εἰς λαόν, διεμορφώθη νέον ἱεραποστολικὸν κήρυγμα καὶ ἐξητάσθη ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἱεραποστολῶν ἐναντι τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ξένων λαῶν»¹.

Προηγουμένως ἐλέχθη ὅτι ἡ ἱεραποστολὴ κατέστη ἔργον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας. Εἰδικώτερον ταύτην ἐπετέλουν κληρικοί, μοναχοὶ καὶ λαϊκοί, ἔμποροι, βυζαντιναὶ πριγκήπισσαι, διπλωμάται, στρατιῶται καὶ αἰχμάλωτοι. Τὰς πρωτοβουλίας ἀνελάμβανον, ἐκτὸς τῶν δύο προαναφερθέντων καθιδρυμάτων, καὶ ἐμπνευσμένα ἰδιωτικότητες².

¹ Ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἐξῆς τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον μὲ κέν-

1. Ἡ λία Βουλγαράκη, Σύντομος ἱστορία τῆς ἐπιστήμης τῆς Ἱεραποστολῆς, Θεολογία 40 (1969) 326-327.

2. Ἀναστασίου Γιαννουλάτου, (Ἀνδρούσης) «Βυζάντιον, Ἔργον Εὐαγγελισμοῦ», Ὁρησκειτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία 4 (1964) 20.

τρον τὴν ΚΠολιν ἤρχισε νὰ ἐπιτελῆται ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Περιελάμβανε τὴν γεωγραφικὴν ἔκτασιν ἀπὸ τὴν Κασπίαν καὶ τὴν Μαύρην θάλασσαν μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, πρὸς νότον δὲ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν βόρειον Ἀφρικὴν, μέχρι τῆς Αἰθιοπίας καὶ τῆς Νουβίας. Γενικῶς, οἱ ἐκχριστιανιζόμενοι λαοὶ ἦσαν Ἰουδαῖοι καὶ ἔθνηκοι. Οἱ Δᾶκες, οἱ Γότθοι (Σαρμάται, Σκυῖται), οἱ Οὐννοι, οἱ Ἴβηρες, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Λαζοὶ (Ἀβασγοί, Ἀλονοί, Τζᾶνοι), οἱ Σλαῦοι, οἱ Ἀραβες, οἱ Αἰθίοπες, αἱ διάφοροι φυλαὶ τῆς Νουβίας, οἱ Βάνδαλοι, οἱ Βέρβεροι, κ.ἄ. Τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον ἐπετελεῖτο συνεχῶς ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς, μολονότι παράγοντες ἐξωτερικοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἠνάγκαζον τοὺς ἐπιτελοῦντας αὐτὸ εἰς προσωρινὴν ἐπιβράδυνσιν ἢ κατάπαυσιν αὐτοῦ. Ἡ περίοδος ἀπὸ τοῦ Δ'-Στ' αἰῶνος, μὲ ἀποκορύφωμα τὸν Στ' αἰῶνα, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Μεγάλου (527-565), παρουσιάζει ἔντασιν τοῦ ἱεραποστολικοῦ ζήλου.

Κέντρον ἐκκινήσεως τῶν ἱεραποστολῶν ἦτο συνήθως ἡ ΚΠολις. Ἐπίσης βοηθητικὰ κέντρα διὰ τὸ αὐτὸ ἔργον καθίσταντο καὶ ἄλλα κατὰ τόπους ἐκκλησιαστικὰ κέντρα, συνδεόμενα ἢ ὑπαγόμενα εἰς τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον. Ἀργότερον ἠκολούθει ἡ ἐκκλησιαστικὴ διοργάνωσις τῶν εὐαγγελιζομένων περιοχῶν καὶ λαῶν, διὰ τοῦ ἱεροῦ κλήρου καὶ τῆς ἱεραρχίας, καθὼς ἐπίσης καὶ τῆς ἰδρύσεως ἱερῶν ναῶν καὶ ἄλλων ἰδιαιτέρων τύπων λατρείας.

Οἱ ὀρθόδοξοι ἱεραπόστολοι ἐχρησιμοποιοῦν κατὰ τὸ ἱεραποστολικὸν αὐτῶν κήρυγμα τὴν ἀποστολικὴν ἀρχὴν τῆς χρήσεως τῶν τοπικῶν γλωσσῶν. Ἐμερίμων εὐθύς ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν μετάφρασιν τῶν ἁγίων Γραφῶν, τῶν λειτουργικῶν καὶ ἄλλων κειμένων εἰς τὴν τοπικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν διοργάνωσιν ἢ διαμόρφωσιν αὐτοχθόνων τοπικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ μέριμνά των ἐκάλυπτεν ὡσαύτως καὶ ἄλλους τομεῖς, τὸν ἐκπαιδευτικόν, τὸν κοινωνικόν, τὸν συγγραφικόν, τὸν καλλιτεχνικόν καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς.

2. Τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα. Κύριλλος (Κωνσταντῖνος) καὶ Μεθόδιος.

Ἡ β' περίοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἱεραποστολικὸς ζήλος ἐμφανίζεται ἔντονος καὶ ἀποδοτικὸς ἐκ τοῦ Βυζαντίου, περιλαμβάνει τοὺς αἰῶνας Θ'-Ι', ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς μακεδονικῆς δυναστείας.

Ἐνῶ προηγουμένως τὸ ἐκ τοῦ Βυζαντίου ἱεραποστολικὸν ἔργον περιελάμβανε τὰ διάφορα γεωγραφικὰ πλάτη, ὅπου ἐπεξετείνετο ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, τώρα πλέον, ἔνεκα ἐξωτερικῶν λόγων, θὰ περιορισθῇ πρὸς τὰ βόρεια μέρη, ἀλλὰ εἰς μίαν ἀχανῆ περιοχὴν, θὰ καλύψῃ τὰ Βαλκάνια, τὴν Πολωνίαν, τὴν Λιθουανίαν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς, τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, μέχρι τῶν βορείων ἀκτῶν τῆς Εὐρώπης, κυρίως δὲ τὴν εὐ-

ρωπαϊκὴν ἤπειρον. Θὰ ἔχη ὡς ἀποδέκτας τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος τὸν κόσμον τῶν Σλαύων.

Οἱ Σλαῦοι ἐμφανίζονται εἰς τὴν ἱστορίαν διὰ πρώτην φοράν περὶ τὰ τέλη τοῦ Α' μ.Χ. αἰῶνος, ζῶντες τότε ἀνατολικῶς τῶν Γερμανῶν, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Βιστούλα. Μεταγενέστερον, κατὰ τοὺς αἰῶνας Γ'-Θ', ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν εὐρείαν περιοχὴν τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Δὸν μέχρι τῶν Ἄλπεων καὶ ἀπὸ τῆς Βαλτικῆς μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης. Γεωγραφικῶς χωρίζονται εἰς τοὺς ἀνατολικούς, τοὺς δυτικούς καὶ τοὺς νοτίους Σλαύους. Ἀνατολικοὶ ἦσαν οἱ Ρῶσσοι, δυτικοὶ οἱ Τσέχοι, οἱ Μοραβοί, οἱ Σλοβαῖκοι καὶ οἱ Πολωνοί. Νότιοι δὲ οἱ Σέρβοι, οἱ Κροᾶται, οἱ Σλοβένοι καὶ οἱ Βούλγαροι, οἱ τελευταῖοι φιννοτουρκικῆς καταγωγῆς, ἐκσλαυσιθέντες ὅμως ἀργότερον. Μεταξὺ τῶν Σλαύων εἰργάσθησαν ἕλληνες ἱεραπόστολοι, εἰς τοὺς δυτικούς δὲ Σλαύους ἐκήρυξαν Ἰταλοὶ καὶ γερμανοὶ ἱεραπόστολοι. Οἱ κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἀπόστολοι καὶ φωτισταὶ τούτων θεωροῦνται οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος (Κωνσταντῖνος) καὶ Μεθόδιος. Ἀφορμὴν διὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἔργου τούτου ἔδωκεν ὁ Ρατισλαῦος ἢ Ροστισλαῦος (θάνατος 870), ἡγεμὼν τῆς Μοραβίας, ἡ ὁποία εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν συγχὴν πίεσιν τῶν γειτονικῶν λαῶν, τῶν γερμανῶν, τῶν οὐγγρων καὶ τῶν βουλγάρων.

Ὁ Ρατισλαῦος, κινούμενος πιθανῶς ἀπὸ θρησκευτικούς καὶ πολιτικούς λόγους, ἀπετάθη δι' ἀπεσταλμένων (862) εἰς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ Γ' (842-867), ζητῶν ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἀποστολὴν σλαυομαθῶν κληρικῶν διὰ νὰ διδάξουν τὸν Χριστιανισμόν εἰς τοὺς ὑπηκόους του. Ὁ Μιχαὴλ Γ' καὶ ὁ τότε πατριάρχης ΚΠόλεως Φώτιος Α' (858-867, 877-936) ἀπέστειλαν πρὸς τοῦτο τοὺς ἀδελφούς Κωνσταντῖνον (Κύριλλον) καὶ Μεθόδιον. Οἱ γονεῖς τούτων (πατὴρ Λέων, μήτηρ πιθανῶς Μαρία) ἦσαν εὐγενεῖς καταγωγῆς. Ὁ πατὴρ τῶν Λέων ἦτο δρουγγάριος (χιλιάρχος) καὶ κατόπιν προήχθη εἰς στρατηγόν, διοικητὴν τῆς Μακεδονίας, με' ἔδραν τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ Μεθόδιος πιθανῶς ἐγεννήθη τὸ 820 καὶ ἀφοῦ ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, διωρίσθη διοικητῆς «σκλαβηνίας», δηλαδὴ περιοχῆς κατοικουμένης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ Σλαύους. Κατόπιν ἐμόνασεν εἰς τὸν Ὀλυμπον τῆς Βιθυνίας καὶ ἐγένετο ἡγούμενος τῆς μονῆς Πολυχρονίου. Διεκρίνετο διὰ τὸ πρακτικόν του πνεῦμα καὶ τὴν ἐκμάθησιν τῶν ξένων γλωσσῶν.

Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ νεώτερος ἐκ τῶν ἐπτὰ ἀδελφῶν, ἐγεννήθη τὸ 827. Ἐχων μεγάλην κλίσιν πρὸς τὰ γράμματα καὶ ἰδιαίτεραν ἐπίδοσιν εἰς τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν, ἐμορφώθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν θεολογίαν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἤλθεν εἰς τὴν ΚΠολιν πρὸς συνέχισιν τῶν σπουδῶν του εἰς τὸ ἐκεῖ πανεπιστήμιον, με' διδασκάλους Λέοντα τὸν μαθηματικὸν καὶ τὸν Φώτιον. Παρέμενε πλησίον τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου, δηλαδὴ τοῦ πρωθυπουργοῦ, Θεοκτίστου, ὄντος συγγενεῖς του. Ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ πιθανῶς ἱερεὺς καὶ διωρίσθη πατριαρχικὸς χαρτοφύλαξ καὶ βιβλιοθηκᾶριος

τῆς ἀγίας Σοφίας καὶ καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς ΚΠόλεως, γνωρίζομενος ὡς «ὁ φιλόσοφος».

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεστάλη ὡς πρέσβυς εἰς τοὺς Ἄραβας (ἴσως τὸ 860) καὶ ὡς πρέσβυς-ιεραπόστολος μεταξὺ τῶν Χαζάρων, παραλαβὼν μαζὺ τοῦ καὶ τὸν Μεθόδιον. Οἱ δύο ἀδελφοὶ καθ' ὁδὸν πρὸς τὴν χώραν τῶν Χαζάρων, διήλθον διὰ τῆς Κριμαίας καὶ παρέλαβον ἐκεῖθεν τὰ λείψανα τοῦ ἀγίου Κλήμεντος, ἐπισκόπου Ρώμης.

Ὁ Κωνσταντῖνος, παραλλήλως, ἦτο διευθυντῆς τοῦ ἐν ΚΠόλει λειτουργούντος εἰδικοῦ κέντρου σλαυικῶν μελετῶν πρὸς προετοιμασίαν ιεραποστολῶν καὶ διδασκάλων. Οὗτος, ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐφεῦρον τὴν σλαυικὴν γραφὴν, τὴν λεγομένην γλαγολιτικὴν, στηριχθεῖσαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον μὲ ἐπιπρόσθετα γράμματα, εἰς τὴν ὁποίαν μετέφρασαν διάφορα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία. Ἀργότερον ἡ γραφὴ αὕτη μετεβλήθη, λαβοῦσα ὡς βάσιν τὴν ἑλληνικὴν μεγαλογράμματον, καὶ ἐκλήθη κυρίλλειος.

Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μεθόδιος, ὁμοῦ μετὰ μιᾶς ομάδος συνεργατῶν τῶν ἤλθον, τὸ φθινόπωρον τοῦ 863, εἰς τὴν Μοραβίαν καὶ ἀνέλαβον τὸ ιεραποστολικὸν τῶν ἔργων, χρησιμοποιοῦντες κατ' αὐτὸ καθὼς καὶ ὡς γλώσσαν λατρείας τὴν σλαυωνικὴν. Ἡ τακτικὴ αὕτη προὔξηνε τὴν ἀντίδρασιν τῶν γερμανῶν καὶ ἰταλῶν ιεραποστολῶν, οἵτινες κατὰ τὴν θείαν λατρείαν ἐχρησιμοποιοῦν τὴν λατινικὴν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν χρῆσιν τῆς ἐπιτοπίου γλώσσης οἱ Βυζαντινοὶ εἰσήγαγον τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἦτο τότε ἡ ἐποχὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγκρούσεων μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, τοῦ πάπα Νικολάου Α' (858-867) καὶ τοῦ πατριάρχου Φωτίου Α'.

Οἱ δύο ἀδελφοὶ μετὰ συνεργατῶν τῶν ἀνεχώρησαν ἀρχὰς τοῦ 867 ἐκ Μοραβίας. Διεθόντες διὰ τῆς Παννονίας, ὅπου παρέμειναν ἐπὶ ἐξάμηνον καὶ τῆς Βενετίας, εἰς τὴν ὁποίαν κατέρριψαν τὰς ἐναντίον τῶν λόγῳ τῆς χρήσεως τῆς σλαυωνικῆς γλώσσης κατηγορίας, ἤλθον εἰς τὴν Ρώμην (Δεκέμβριος 867), ἔνθα εὔρον ὡς πάπαν τὸν Ἀδριανὸν Β' (867-872). Ἐγένοντο ἐπισήμως δεκτοὶ ἀπὸ μέρους τούτου, διότι ἐκόμισαν τὰ λείψανα τοῦ ἀγίου Κλήμεντος. Ὁ πάπας ἐνέκρινε τὸν τρόπον τῆς δράσεώς των, μὲ μόνην παραγγελίαν ὅπως ὁ ἀπόστολος καὶ τὸ εὐαγγέλιον κατὰ τὴν θείαν λατρείαν ἀναγινώσκωνται πρῶτον λατινιστὶ καὶ ἔπειτα σλαυωνιστὶ.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀσθενήσας προησθάνθη τὸ τέλος αὐτοῦ καὶ ἐκάρη μοναχός, ὀνομασθεὶς Κύριλλος. Ἀπέθανεν εἰς τὴν Ρώμην τὸ 869 εἰς ἡλικίαν 42 ἐτῶν, ταφεὶς εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἀγίου Κλήμεντος. Τοιοῦτοτρόπως, ὅλο τὸ βᾶρος τῆς συνεχίσεως καὶ συμπληρώσεως τοῦ ἔργου ἐπιπτεν ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ζώντος ἀδελφοῦ του Μεθοδίου.

Ὁ πάπας, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σλοβενίας (Παννονίας) Κότσελ, ἐχειροτόνησε τὸν Μεθόδιον ἐπίσκοπον, μὲ τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σιρμίου. Ὁ Μεθόδιος ἐγκατεστάθη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Σλοβενίας.

Ἐχειροτόνησε πλῆθος μαθητῶν του σλοβένων, κροατῶν, σέρβων καὶ μοραβῶν, μεταξύ δὲ τούτων καὶ τὸν Γοράσδον. Ἡ Σλοβενία πολιτικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς ὑπήγετο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ γερμανικοῦ κράτους (τῆς μητροπόλεως Σαλτσβούργου τῆς Βαυαρίας). Ἡ ἐκεῖ ἐγκατάστασις τοῦ Μεθοδίου ἐπέφερε τὴν σύγκρουσιν τῶν δικαιοδοσιῶν. Τὸν Νοέμβριον τοῦ 870 οἱ γερμανοὶ ἐπίσκοποι συνέλαβον τὸν Μεθόδιον, ἐδίκασαν, καθήρσαν καὶ ἐφυλάκισαν αὐτόν.

Κατόπιν τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ πάπα Ἰωάννου Η' (872-882) ὁ Μεθόδιος, μετὰ δύο καὶ ἡμίσεος ἐτῶν φυλάκισιν, ἀφέθη ἐλεύθερος (873;). Τὴν φορὰν ταύτην ἦλθεν εἰς τὴν Μοραβίαν, τῆς ὁποίας νέος ἡγεμὼν ἦτο ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ρατισλάβου Σβιατοπόλκος. Μία νέα περίοδος ἀκηϋῆς ἤρχιζε διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μοραβίας. Ὁ Μεθόδιος ἐπεσκέφθη ὅλας τὰς περιοχὰς τοῦ κηρύγματός του, καὶ δὴ τὴν Βοημίαν, Σαξωνίαν, Σιλεσίαν, νότιον Πολωνίαν. Ἐβάπτισε τὸν πρῶτον τσέχον χριστιανὸν ἡγεμόνα Μποριβόι.

Ἄλλὰ καὶ πάλιν κατηγγέλθη, τὴν φορὰν αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Σβιατοπόλκου, πιεζομένου ὑπὸ τῶν ἱερέων του τοῦ Βίχινκ καὶ τοῦ Ἰταλοῦ Ἰωάννου, πρὸς τὸν πάπαν Ἰωάννην Η' ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς χρήσεως τῆς σλαωνικῆς γλώσσης. Ὁ Μεθόδιος ἐλθὼν εἰς τὴν Ρώμην τὸ 879 ἐδικαιώθη καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ πάπα. Τὸ 881 ἐπεσκέφθη τὴν ΚΠολιν, ὅπου ἐγένετο δευτὸς μετὰ πολλῶν τιμῶν, αὐτοκράτορος ὄντος τοῦ Βασιλείου Α' τοῦ Μακεδόνα (867-886). Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του διῆλθε διὰ τῆς Βουλγαρίας. Εἰς τὴν Μοραβίαν μετέφρασε σχεδὸν ὀλόκληρον τὴν ἁγίαν Γραφήν εἰς τὴν σλαωνικὴν, διάφορα πατερικὰ κείμενα καὶ τὸν νομοκάνονα. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 65 ἐτῶν τὴν 8ην Ἀπριλίου 885. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεθοδίου εἰς τὴν Μοραβίαν ἐπεκράτησεν ἡ λατινίζουσα-γερμανίζουσα μερίς. Διάδοχός του ὤρισθη ὁ Βίχινκ. Ἡ σλαωνικὴ ἀντικατεστάθη διὰ τῆς λατινικῆς. Ἐπεβλήθη ἡ προσθήκη «καὶ ἐκ τοῦ Ἰϋῖου» εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως. Τὰ ἀνατολικά ἦθη καὶ ἔθιμα ἀντικατεστάθησαν διὰ τῶν λατινικῶν. Ἠγέρθη διωγμὸς κατὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Μεθοδίου, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς διαφόρους γειτονικὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐσυνέχισαν καρποφόρως τὴν ἱεραποστολικὴν των δράσιν.

Κατὰ τὴν συνολικὴν θεώρησιν τοῦ βίου τῶν δύο ἀδελφῶν ἁγίων ἐθίγησαν καὶ σημεῖα, σχετιζόμενα πρὸς τὴν ἱεραποστολικὴν των δράσιν, εἰς δὲ τὰ προηγούμενα ἐγένετο λόγος περὶ ὠρισμένων βασικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐκ τοῦ πατριαρχείου ΚΠόλεως ἐπιτελουμένου ἱεραποστολικοῦ ἔργου. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τούτων κατηρτίσθησαν ἱεραποστολικῶς οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος καὶ αὐτὰς ἐφήρμοσαν εἰς τὸ περαιτέρω ἔργον των. Ἐδοσαν ὅμως νέαν πνοὴν εἰς τὴν ἱεραποστολὴν καὶ ἀντιμετώπισαν καταλλήλως τὰ ἐμφανιζόμενα νέα προβλήματα.

Κατ' ἀρχὰς ὀφείλομεν νὰ διακρίνωμεν τὴν συγκρότησίν των, τὸν πνευματικὸν των ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν δυναμικότητά των. Οἱ δύο ἀδελφοὶ προήρ-

χοντο από μίαν οικόγένειαν και ἔν κοινωνικὸν περιβάλλον, τοῦ τοῦς ἔδιδε τὴν δυνατότητα διὰ μίαν κατάλληλον πρὸς τὸν χαρακτήρα καὶ τὰ ιδιώματα ἐνὸς ἐκάστου μόρφωσιν. Ὁ Μεθόδιος, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζεται διὰ τὸν πρακτικὸν του νοῦν, εἶχεν ὡς ἱκανότητας πνευματικὰς τὴν γλωσσομάθειαν καὶ τὴν γνῶσιν τῶν ἁγίων Γραφῶν, τῆς κανονικῆς φιλολογίας, τῶν λειτουργικῶν κειμένων καὶ τῶν ἔργων τῶν πατέρων. Ἐνῶ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ θέσιν ὑψηλὴν εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, προετοίμησε τὸν μονήρη βίον, μὲ τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τῶν ἰδεωδῶν του.

Ὁ Κωνσταντῖνος-Κύριλλος ἀφ' ἑτέρου, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὴν καλυτέραν δυνατὴν μόρφωσιν τῆς ἐποχῆς του, διεκρίνετο διὰ τὴν ἔφεσιν του πρὸς τὰ γράμματα, τὴν γλωσσομάθειαν, τὴν φιλοσοφίαν. Εἶχε τὴν διπλωματικὴν εὐστροφίαν. Ἦτο ἄνθρωπος τοῦ βιβλίου, τῆς διδασκαλίας, τοῦ διαλόγου. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς εἶχε κλίσιν πρὸς τὰ μοναχικὰ ἰδεώδη. Διακατείχετο δὲ ἀπὸ μίαν βαθεῖαν ὀγάπην πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν.

Ὁ ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἀναστάσιος Γιαννουλάτος διακρίνει σαφῶς τὰ ἐπὶ τοῦ προκειμένου προσόντα των, ὡς ἐξῆς: (α) Εὐρυτάτη μόρφωσις ... β) Πεῖρα τῆς κοινωνίας... γ) Ἐντασις ἐσωτερικῆς ζωῆς...³. Ὁ δὲ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Εὐάγγελος Δ. Θεοδώρου τοὺς θεωρεῖ, «ὡς κλασσικὰ πρότυπα ἱεραποστόλων, διακρινομένων διὰ τὴν δαψιλῆ των μόρφωσιν, τὸν ἄριστον πνευματικὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τὸν διαρκῶς ἀναζωπυρούμενον πνευματικὸν δυναμισμὸν των»⁴. Ἐτερον χαρακτηριστικὸν των ὑπῆρξεν ἡ ταπεινώσις καὶ τὸ πνεῦμα τῆς αὐταπαρνήσεώς των. Ἀπὸ διάφορα παραδείγματα ἐκ τῆς ζωῆς των βλέπομεν ὅτι ὀλόκληρος ὁ βίος των ὑπῆρξε μίᾳ συνεχῆς ἄρσις σταυροῦ καὶ μίᾳ αὐταπάρνησις τοῦ ἑαυτοῦ των διὰ τὴν ἐπὶ γῆς ἐπιτέλεσιν τοῦ θελήματος τοῦ Κυρίου καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ σωτηριώδους αὐτοῦ κηρύγματος.

Ὁ Κωνσταντῖνος-Κύριλλος εἶχε πρὸ αὐτοῦ ἔν λαμπρὸν μέλλον ὡς χαρτοφύλαξ τοῦ πατριαρχείου, καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου καὶ διπλωμάτης, ἀλλ' ἐδέχθη τὴν κλήσιν διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τούτων καὶ τὴν ἀνάληψιν ἔργου ἱεραποστολικοῦ εἰς τὸ ἄγνωστον. Φαίνεται ὅτι ἦτο ἀσθενοῦς κράσεως, κατὰ τὸν βιογράφον του. Εἰς στιχομυθίαν του πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ' (842-867): «Φιλόσοφε, γνωρίζω ὅτι εἶσαι καταπεπονημένος, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπάγῃς ἐκεῖ, διότι τὸ ἔργον τοῦτο οὐδεὶς ἄλλος πλὴν σοῦ δύναται νὰ ἐκτελέσῃ», ὁ Φιλόσοφος ἀπεκρίθη· «Ἄν καὶ εἶμαι καταπεπονημένος καὶ ἀδύνατος, εὐχαρίστως θὰ ὑπάγω ἐκεῖ»⁵.

3. Τοῦ Αὐτοῦ, Κύριλλος καὶ Μεθόδιος: δείκται πορείας, Ἀθῆναι 1966, σ. 6-9, ἀν. Ἐκκλησίας 43 (1966) ἀρ. 16-17.

4. Εὐάγγελου Δ. Θεοδώρου, Ἡ δεοντολογία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐξωτερικῆς Ἱεραποστολῆς κατὰ τοὺς Ἁγίους Κύριλλον καὶ Μεθόδιον, Ἐκκλησία 43 (1966) 401.

5. Ἰωάννου Ε. Ἀναστασίου, μετ., Βίος Κωνσταντίνου-Κυρίλλου, XIV,

Μέχρι τοῦ θανάτου του, τοῦ ἐπισυμβάντος εἰς τὴν Ρώμην (869) συμμετεῖχε καὶ αὐτός, μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφόν του Μεθόδιον, εἰς τὰς σκληρὰς δοκιμασίας τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου.

Ὁ Μεθόδιος, ὅπως ἐλέχθη εἰς τὴν βιογραφίαν του, κατηγορήθη, ἐδιώχθη, ὑπέστη πολλὰ ἀπὸ τοὺς διώκτας του καὶ τοὺς τότε ἰσχυροὺς τοῦ περιβάλλοντός του. Ἀλλ' ἔμεινε ἀπτώχτος πρὸ τῶν κινδύνων καὶ ἐπέτελεσε μέχρι τέλους τὸ καθήκον του.

Οἱ ἀδελφοὶ ἱεραπόστολοι ἐφήρμοσαν τὴν ἀποστολικὴν ἀρχὴν τῆς χρήσεως τῆς τοπικῆς γλώσσης διὰ τὸ ἱεραποστολικόν των ἔργον. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς εἰδικῶς διὰ τὴν ἱεραποστολὴν τῆς Μοραβίας εἶχεν ἀξιόλογον σημασίαν διὰ τὸν ἐκχριστιανισμόν τῶν Σλαύων, τὴν εἴσοδον αὐτῶν εἰς τὸν χριστιανικὸν πολιτισμόν, διὰ τοῦ Βυζαντίου, καὶ συνεκδοχικῶς τὴν Εὐρώπην. Κατ' ἀρχὰς ἐφεῦρον τὸ σλαυικὸν ἀλφάβητον καὶ ἄρα τὴν σλαυικὴν γραφὴν. «Ὅλοι γνωρίζομεν τὴν μεγάλην σημασίαν ἐνὸς ἀλφαβήτου καὶ γραφῆς διὰ μίαν γλώσσαν. Ἐπὶ πλεόν εἰργάσθησαν διὰ τὴν δημιουργίαν θεολογικῆς καὶ ἐν γένει πνευματικῆς ὁρολογίας εἰς τὴν σλαυικὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἐξεφράζοντο αἱ σκέψεις, τὰ αἰσθήματα καὶ ἡ καθημερινὴ γλῶσσα τοῦ σλαυικοῦ κόσμου. Ἡ σλαυικὴ γλῶσσα ἀπὸ ὀμιλουμένη ἀπλῶς κατέστη γλῶσσα τοῦ γραπτοῦ λόγου. Κατὰ τὸν Ἀντώνιον-Αἰμίλιον Ταχιάου, «εἰς τοῦτο κυρίως ἐγκριταὶ ἡ προσφορά των, ὅχι ἐν ἀναφορᾷ ἀπλῶς πρὸς τὴν Μοραβίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὁλόκληρον τὸν σλαβικὸν κόσμον, προσφορά τῆς ὁποίας τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ἐξικινούνται μέχρι σήμερον»⁶. Ἡ χρῆσις τῆς σλαυικῆς γλώσσης ἐκάλυπτε κατ' ἀρχὰς τὸ προφορικὸν κήρυγμα. Ὁ Βλάσιος Ἰ. Φειδᾶς, εἰς ἄρθρον του τὸ 1966, λέγει ὅτι τὸ οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διὰ τοῦ πατριάρχου Φωτίου Α', προέβη τὸν Θ' αἰῶνα εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς ἱεραποστολῆς, μέσα δὲ εἰς τὰ πλαίσια αὐτῆς τὸ ἱεραποστολικὸν κήρυγμα διευτώθη καταλλήλως. Τὸ κήρυγμα τῆς Βυζαντινῆς ἱεραποστολῆς κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα περιελάμβανε τρία βασικά τμήματα, ἢτοι περίληψιν τῆς ἱεραῆς Ἱστορίας, ἀπὸ τῆς δημιουργίας μέχρι τῆς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, περιληπτικὴν δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως καὶ σύντομον ἱστορίαν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων... Οἱ Ἀπόστολοι τῶν Σλάβων Κύριλλος (Κωνσταντῖνος) καὶ Μεθόδιος... ἐχρησιμοποίησαν τὸν ἐνιαῖον τύπον τοῦ ἱεραποστολικοῦ κηρύγματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου μετὰ τῶν παραλλήλων ἀνεξαρτήτων διαλόγων, τοὺς ὁποίους ἠδύναντο νὰ χρησιμοποιοῦν ἢ Βυζαντινὴ ἱεραποστολὴ ἀναλόγως τῶν παρουσιαζομένων ἐκασταχοῦ

⁶ Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΕΕΘΣΠΘ) 12 (1967) 141.

6. Ἀντωνίου-Αἰμιλίου Ταχιάου, Ἱστορία τῶν Σλαβικῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 27.

συνθηκῶν)». Ἐξ αὐτῶν ἢ ἐκ τοῦ κύκλου των προῆλθεν ἡ μετάφρασις εἰς τὴν σλαυικὴν τῆς ἁγίας Γραφῆς, τῶν λειτουργικῶν κειμένων καὶ ἄλλων ἔργων τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς γραμματείας. Δὲν φαίνεται νὰ διεσώθησαν γραπτὰ τοῦ Κωνσταντίνου-Κυρίλλου. Ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μεθοδίου διεσώθησαν: 1) ἡ μετάφρασις τοῦ νομοκάνονος Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ. 2) μέρος ἐκτενοῦς ὀμιλίας, ἡ ὁποία φέρεται ὡς «παραίνεσις πρὸς ἡγεμόνα», προφανῶς τὸν Ρατισλαῦον, καὶ 3) ὁ Νόμος πρὸς Δίκασιν τῶν Ἀνθρώπων⁸.

Ἐν ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματα τῶν δύο ἁγίων ἀδελφῶν ἱεραποστόλων ὑπῆρξεν ἡ δημιουργία κύκλου μαθητῶν καὶ συνεργατῶν των. Τοῦτο τὸ βλέπομεν ἐπιτελούμενον ἤδη ἀπὸ τὴν ΚΠολιν. Ἐκεῖ προητοίμασαν στελέχη διὰ τὸ ἱεραποστολικόν των ἔργον εἰς τὴν Μοραβίαν καὶ ἀλλαχοῦ, τὰ ὁποῖα καὶ παρέλαβον μαζὺ των εἰς τὴν Μοραβίαν. Εἰς τὰς βιογραφίας τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου-Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ τοῦ μαθητοῦ των Κλήμεντος, βλέπομεν συχνὰ νὰ γίνεται λόγος περὶ τῶν μαθητῶν τῶν δύο ἁγίων ἀνδρῶν.

Ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος (Κύριλλος), μαζὺ μὲ τὸν ἀδελφόν του Μεθόδιον, ἔφθασαν εἰς τὴν Μοραβίαν ὁ Ρατισλαῦος «παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τοὺς μαθητάς τοὺς ὁποίους συνεκέντρωσεν, ἵνα ἐκπαιδεύσῃ αὐτούς». Ὁ ἡγεμὼν τῆς Παννονίας Κόσελ «παρέδωκεν εἰς αὐτὸν πεντήκοντα μαθητάς» πρὸς μάθησιν. Γίνεται λόγος περὶ τῆς παρουσίας τῶν μαθητῶν των εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου καὶ ἀπέθανεν ὁ Κωνσταντῖνος (Κύριλλος), πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐχειροτονήθησαν, μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ πάπα, εἰς τοὺς βαθμοὺς τοῦ ὑποδιακόνου, διακόνου καὶ πρεσβυτέρου⁹. Μαθηταὶ τοῦ Μεθοδίου μνημονεύονται ἕνας ἱερεὺς καὶ ἕνας διάκονος, κατὰ τὴν μετάβασίν του εἰς τὴν ΚΠολιν. Δύο ἱερεῖς ταχυγράφοι μαθηταὶ του τὸν βοηθοῦν εἰς τὴν μετάφρασιν τῆς ἁγίας Γραφῆς. Μεταξὺ αὐτῶν ἀναφέρονται οἱ ἄριστοι¹⁰: «Ποιοῦνται δὲ σπουδῆν τοῖς ὀξυτέροις τῶν μαθητῶν παραδοῦναι τὰ θεῖα μαθήματα· οὐκ ὀλίγοι γὰρ τῆς διδασκαλικῆς ταύτης πηγῆς ἔπινον, ὧν ἔκκριτοί τε καὶ τοῦ χοροῦ κορυφαῖοι Γοράσδος τε καὶ Κλήμης καὶ Ναοῦμ καὶ Ἀγγελάριος καὶ Σάββας», «καὶ Λαυρέντιος». Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεθοδίου γίνεται λόγος περὶ τοῦ πλήθους τῶν κληρικῶν μαθητῶν του (200): «δηλοῖ δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν τε πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ ὑποδιακόνων,

7. Βλασίου Ἰω. Φειδᾶ, Τὸ κήρυγμα τῆς βυζαντινῆς ἱεραποστολῆς καὶ οἱ ἀπόστολοι τῶν Σλάβων Κωνσταντῖνος (Κύριλλος) καὶ Μεθόδιος, Ἐκκλησία 43 (1966) 491-498.

8. Ἀντωνίου-Αἰμιλίου Ταχιάου, ἔθ' ἀν., σ. 22-26.

9. Ἰωάννου Ε. Ἀναστασίου, μετ., Βίος Κωνσταντίνου-Κυρίλλου, XV, XVII, ΕΕΘΣΠΘ 12 (1967), 142, 143, 146.

10. Τοῦ Ἀύτοῦ, μετ., Βίος Μεθοδίου, IV, XIII, XV, ΕΕΘΣΠΘ 12 (1967) 154, 159.

οὐς καὶ τελευτῶν διακοσίους τῇ ἐνορίᾳ τῆς οἰκείας ἐκκλησίας ἐγκατατέλειπεν... Ἐφέρετο δὲ ἄρα τούτων τὴν πρώτην Γοράσδος...»¹¹.

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Μεθοδίου τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔργον τῶν δύο ἀδελφῶν εἰς τὴν Μοραβίαν καὶ τὰ περὶχωρα αὐτῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ συνεχισθῇ. Παρέμενεν ὅμως ὑπὸ τὴν μορφήν ἄλλων ἐκφράσεων εἰς τὴν φιλολογίαν, τὰς τέχνας, τὸν κοινωνικὸν τομέα, τὸ δίκαιον καὶ ἀργότερον τὴν ἀρχαιολογίαν. Διὰ τῶν μαθητῶν των δὲ ἐπεβίωσε τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὰς ἄλλας σλαβικὰς χώρας, ὅπου μετέφεραν αὐτὸ καὶ μεγάλην ἐγνώρισεν ἄνθησιν.

3. Τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος.

Οἱ μαθηταὶ τῶν δύο ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου.

Ἐπανέρχομαι πάλιν εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεθοδίου, ἐξ αὐτῶν μόνον οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸν κλῆρον ἠριθμοῦντο περὶ τοὺς διακοσίους.

Ὁ Σβιατοπόλκος, ὁ ὁποῖος ἐπανάφερον εἰς τὴν Μοραβίαν τὸν γερμανικὸν κλῆρον, παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖράς των τοὺς μαθητὰς τῶν δύο ἀγίων ἀδελφῶν. Οὗτοι ὑπέφερον τὰ πάνδεινα. Ὁρισμένοι ἀπὸ αὐτοὺς ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Τούτους ἐξηγόρασεν ἀπὸ τὴν Βενετιάν ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Α' ὁ Μακεδῶν (867-886) καὶ τοὺς μετέφερον εἰς τὴν ΚΠολιν. Ἄλλοι ἐφυλακίσθησαν καὶ κατόπιν ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δουνάβεως. Πολλοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑπομείνουν τὰς κακουχίας ἀπέθανον, ἐνῶ οἱ διασωθέντες κατέφυγον εἰς τὴν Βουλγαρίαν. «Ὅσοι δὲ διδασκάλων ἐπεῖχον τάξιν, οἷος δὲ Γοράσδος ἐκεῖνος, οὐ πολλάκις ἐμνήσθημεν, ὃν ἐκ Μοράβου γενόμενον καὶ ἄμφω τὰ γλώττα τὴν τε Σλοβενικὴν ὄντα καὶ Γραικικὴν ἱκανώτατον... Καὶ μέντοι καὶ Κλήμης πρεσβύτερος, ἀνὴρ ἔλλογιμώτατος, καὶ Λαυρέντιος καὶ Ναοῦμ καὶ Ἀγγελάριος, τούτους δὴ καὶ ἄλλους πλείους ὀνομαστοὺς σιδηροδέτους φυλακαῖς εἶχον ἐγκλείσαντες». «Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογηταί... Βουλγαρίαν ἐπόθουν, Βουλγαρίαν περιενόουν· Βουλγαρίαν τούτοις δοῦναι ἄνεσιν ἐπηλίξετο»¹². Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐπανῆλθον εἰς τὴν Μοραβίαν καὶ εἰργάσθησαν ἐκεῖ, καθὼς καὶ εἰς τὴν Βοημίαν, φθάσαντες μέχρι τῆς Πολωνίας. Οἱ ἀποτελοῦντες ὅμως τὸν κατ' ἐξοχὴν πυρῆνα ἀπὸ αὐτοὺς μετέβησαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὅπου τοὺς ἐδέχθη ὁ ἡγεμὼν Βόρις-Μιχαήλ. Τὸ ἔργον τοῦτο ὑπεστη-

11. Τοῦ Αὐτοῦ, ἐκδ., Βίος Κλήμεντος Ἀχρίδος, II, 7. XII, 35. VI, 23. ΕΒΘΣΠΘ 12 (1967) 163, 174, 169-170.

12. Τοῦ Αὐτοῦ, ἐκδ. Βίος Κλήμεντος Ἀχρίδος, XII, 35, XIV, 42. ΕΒΘΣΠΘ 12 (1967) 174, 176.

ρίχθη και από τον διάδοχόν του Συμεών. Οί εις την Βουλγαρίαν καταφυγόντες μαθηταί τῶν ἀποστόλων τῶν Σλαύων ἐχωρίσθησαν εἰς δύο ομάδας. Ἡ μία ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσα τὸν Κλήμεντα, χειροτονηθέντα ἐπίσκοπον Βελίτσης, ἔδρασεν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀχρίδος (σχολὴ τῆς Ἀχρίδος), ἡ δὲ ἑτέρα μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ναοῦμ διὰ τῆς σχολῆς τῆς Πλίσκας.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ καὶ τὰ ἐκκλησιαστικά γράμματα εἰς τὰ σλαυονικὰ παρουσίασαν δι' αὐτῶν μίαν ἄνθησιν, ἡ ὁποία ἐπεξετάθη εἰς τὴν Πολωνίαν, τὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Ρωσίαν.

Οἱ Βοημοὶ-Πολωνία.

Εἰς τὴν Βοημίαν εἰργάσθη ὁ ἱ. Μεθόδιος, ὁ ὁποῖος ἐβάπτισε τὸν ἡγεμόνα Βορτζιβόι (871 ἢ μετὰ τὸ 870), καθὼς καὶ οἱ μαθηταί του. Καίτοι κατὰ τὸν Ἰ' αἰῶνα ἔθνικοι ἡγεμόνες προσεπάθησαν νὰ καταστρέψουν τὸν Χριστιανισμόν εἰς τὴν Βοημίαν, οὗτος ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς ἐκεῖ περὶ τὸ 100 μ.Χ. Διὰ τῆς ἀπαιτήσεως τῶν ΡΚαθολικῶν ἀπεκηρύχθη ἡ χρῆσις τῆς σλαυονικῆς γλώσσης, ἐκάησαν τὰ εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτὴν βιβλία καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀφωμοιώθη ἡ εἰς τὴν χώραν ἐκείνην Ἐκκλησία πρὸς τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ὑποταχθεῖσα εἰς αὐτήν.

Ὁ Χριστιανισμὸς, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πληροφορίας, διεδόθη κατ' ἀρχὰς μεταξύ τῶν Σλαύων τῆς Πολωνίας ἀπὸ τὴν Μοραβίαν καὶ τὴν Βοημίαν, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν εἰς τὴν χώραν ἐκείνην καταφυγόντων μαθητῶν τῶν ἀποστόλων τῶν Σλαύων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Ὡς ἐκ τούτου ἡ νέα θρησκεία θὰ ἐνεφάνιζε τὴν μορφήν κατὰ τὴν θεῖαν λατρείαν τοῦ ἀνατολικοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἀργότερον ὅμως καὶ ἐκεῖ, διὰ τῶν προσπαθειῶν τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων καὶ τοῦ λατινικοῦ κλήρου ἐπεκράτησεν ἀπὸ τοῦ Ἰ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς ὁ δυτικὸς ἐκκλησιαστικὸς τύπος. Ἡ δὲ μετέπειτα ἱστορία τῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τὴν Πολωνίαν σχετίζεται πρὸς τὰς διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ὑφισταμένας ἐπαφάς, φιλικοῦ ἢ ἐχθρικοῦ χαρακτῆρος, πρὸς τὰ βμορα κράτη τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Λιθουανίας.

Τὸ ἴδιον θὰ ᾔτο δυνατὸν ὅπως λεχθῆ καὶ περὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξύ τῶν Τσέχων καὶ τῶν Σλοβένων.

Οἱ Οὐγγροι.

Οἱ Οὐγγροι, ταταρικῆς προελεύσεως, ἔζων κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς ἀπεράντους ἐκτάσεις μεταξύ τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν Καρπαθίων ὀρέων. Εἰς τὴν προϊστορίαν των, δύο φορές ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς ἀποστόλους τῶν Σλαύων. Τὴν πρώτην φοράν, ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος-Κύριλλος, μαζὺ μὲ τὸν ἀδελφόν του, ἤλθον εἰς τὴν χώραν τῶν Χαζάρων, τὸ 860. Ἐκεῖ εἶχον μίαν συνάντησιν μὲ ομάδα ἀγρίων οὐγγρων πολεμιστῶν. Τὴν δευτέραν φοράν, τὸ 881 περίπου, ὅτε

ἄγνωστος οὐγγρος φύλαρχος ἐδέχθη μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ τὸν ἱ. Μεθόδιον¹³.

Οἱ Οὐγγροὶ ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν περὶ τὸ τέλος τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος εἰς τὰ μέρη τῆς Παννονίας καὶ τῆς Μοραβίας. Διὰ τῶν ἐπαφῶν τῶν ἀργότερον μετὰ τῶν Βυζαντινῶν ἐγνώρισαν τὸν Χριστιανισμόν. Ἐπὶ Κωνσταντίνου Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου (913-959), περὶ τὸ 950, οὐγγροὶ φύλαρχοι ἐλθόντες εἰς τὴν ΚΠολιν ἐβαπτίσθησαν. Τούτους ἐπιστρέφοντας συνώδευσεν ὁ Ἱερόθεος, χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ ΚΠόλεως Θεοφυλάκτου (931-956) ἐπίσκοπος Τουρκίας (Οὐγγαρίας). Οὗτος εἰργάσθη ἐντατικῶς διὰ τὴν παγίωσιν καὶ διοργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἰδρύσας καὶ ἑλληνοσλαβικὰ μοναστήρια, τὰ ὁποῖα διεσώθησαν μέχρι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Οἱ Οὐγγροὶ ἐνίκηθησαν ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ βασιλέως Ὁθωνος Α' (995). Ἐκτοτε δέ, ἰδίως διὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Στεφάνου (995-1038), ὀριστικῶς ἡ Ἐκκλησία Οὐγγαρίας εἰσῆλθεν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

Σερβία.

Εἰς τοὺς Σέρβους ἐστάλησαν δύο φορὰς ἱεραπόστολοι: α') ἐπὶ Ἡρακλείου (610-641) ἐκ Ρώμης. Ἡ περιοχὴ αὕτη εὕρισκομένη μέσα εἰς τὰ ὄρια τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἐτέλει ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ρώμης. Δι' αὐτὸ καὶ ἐζητήθη ἡ ἀποστολὴ ἱεραποστόλων ἐκεῖθεν. Λόγω τῶν συνεχῶν ἀναστατώσεων καὶ ἀνακατατάξεων ἡ πρώτη αὕτη προσπάθεια δὲν ἀπέδωκε καρπούς. β') ἐπὶ Βασιλείου Α' τοῦ Μακεδόνα (867-886) ἐκ ΚΠόλεως, διότι τὸ ἀνατολικὸν Ἰλλυρικὸν ὑπήχθη ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος καὶ ἐξῆς ὑπὸ τὸ οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ἐστάλησαν τότε ἱεραπόστολοι, οἱ ὁποῖοι ἐνδιεφέρθησαν διὰ τὴν βάπτισιν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοργάνωσιν τῶν Σέρβων. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐβοήθησαν καὶ οἱ ἀπόστολοι τῶν Σλαύων Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, καθὼς καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν Κλήμης καὶ Ναοῦμ. Ἰδρύνοντο ναοὶ καὶ μοναί. Ἡ φιλολογία ἀνεπτύσσεται. Παράλληλος πρὸς τὸν ἐκχριστιανισμόν ἔβαινε καὶ ὁ ἐκπολιτισμὸς τῆς χώρας. Μεταξὺ τῶν Σέρβων ἐπεκράτησεν ἡ Ὁρθοδοξία, ἐνῶ εἰς τοὺς Κροάτας καὶ τοὺς Σλοβένους ἡ ραθολικὴ πίστις.

Τὸν Θ' αἰῶνα, ὅτε ἐπετελέσθη ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν Σέρβων, ὑφίσταντο αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Σπαλάτου καὶ Βάρ ὑπαγόμεναι εἰς τὸν πάπαν, ἐνῶ αἱ τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Ἀχρίδος ὑπὸ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον.

Ἡ Σερβία εὕρισκετο ἄλλοτε ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας τῆς Ρώμης, τῆς Βουλγαρίας καὶ τοῦ Βυζαντίου. Ἐκεῖνος, ὅμως,

13. Ἰωάννου Ε. Ἀναστασίου, μετ., Βίος Κωνσταντίνου-Κυρίλλου, VIII. ΕΕΘΣΠΘ 12 (1967) 128-129. Τοῦ Ἀύτοῦ, μετ., Βίος Μεθοδίου XVI. ΕΕΘΣΠΘ 12 (1967) 159-160. Φερὶζ Μπέρικι, Δύο ἐπεισόδια τοῦ Βίου τῶν Ἀγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, σχετιζόμενα μετὰ τὴν προϊστορίαν τῶν Οὐγγρων, ἐν Ἰωάννου Ε. Ἀναστασίου, ἐκδ., Κυρίλλω καὶ Μεθοδίω Τόμος Ἐόρτιος ἐπὶ τῇ Χιλιοστῇ καὶ Ἐκατοστῇ Ἐτηρίδι, I, Θεσσαλονίκη, 1966, 243-248.

ὁ ὁποῖος συνέδεσεν ἐκκλησιαστικῶς καὶ ἰδίως πνευματικῶς τὸν σερβικὸν λαὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν του πρὸς τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον καὶ τὰς παραδόσεις του ὑπῆρξεν ὁ ἱερός Σάββας (1173-1235/1236), ἡ μεγαλύτερα ἐκκλησιαστικὴ φυσιογνωμία τῆς σερβικῆς Ἐκκλησίας μέχρι σήμερον. Οὗτος, ἀνήκων εἰς τὸν ἡγεμονικὸν οἶκον τοῦ Νεμάνια, ἐμόνασεν εἰς τὸ "Ἅγιον" Ὄρος καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς μονῆς τοῦ Χιλανδαρίου (1100). Μεταβάς εἰς τὴν Νίκαιαν, τὴν τότε ἔδραν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ἐπέτυχεν τὸ 1219 παρὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Μανουὴλ Α' τοῦ Σαραντηνοῦ (1215-1222) τὴν ἴδρυσιν τῆς ἀνεξαρτήτου σερβικῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ὀνομασθεὶς ἀρχιεπίσκοπος Πεκίου.

Διωργάνωσε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Σερβίας κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου. Εἰσήγαγε τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ σερβικὸν ἔθνος. Διετέλει εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ὀρθοδόξου μοναχισμοῦ διὰ τῆς μονῆς τοῦ Χιλανδαρίου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεισῶν μονῶν εἰς τὴν Σερβίαν (Στουδενίτζης, κ.ἄ.). Διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων μεταφράσεων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἤσκησεν ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων σλαυικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἰδίως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσσίας.

Οἱ Βούλγαροι.

Οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν λαὸς τουραννικῆς καταγωγῆς, προήρχοντο ἀπὸ τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, ἤλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην, εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ Δὸν καὶ Βόλγα περιοχὴν. Ἐκεῖ πιθανῶς θὰ ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Χριστιανισμόν, διότι ὑπῆρχον διωργανωμένοι ἐπισκοπαὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, αἱ ἐπαρχίαι Γοθτίας, Σουγδαίας, Φούλλων καὶ Βοσπόρου. Κατόπιν, ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Ἀσκαρούχ, διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸν χῶρον, ὁ ὁποῖος σήμερον ὀνομάζεται Βουλγαρία, μεταξὺ τοῦ Δουνάβευς καὶ τοῦ Αἴμου ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Σερβίας ἀφ' ἑτέρου. Ὑπέταξαν εὐκόλως τὰς ἐκεῖ σλαυικὰς φυλάς, ἀλλ' ἐξεσλαυίσθησαν οἱ ἴδιοι. Κατ' αὐτὴν τὴν περίοδον ἐπετελέσθη βαθμιαίως ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ μεταξὺ τούτων, διὰ μέσου τῶν ἐκ Βυζαντίου αἰχμαλώτων (λαϊκῶν καὶ κληρικῶν), τῆς προσεγγίσεως τῆς Βουλγαρίας μετὰ τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ πολιτικῆς καὶ ἐμπορικῆς ἐπόψεως καὶ τῆς διεισδύσεως διὰ διαφόρων τρόπων τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐπέτυχεν τὸν ἐκχριστιανισμόν τῶν Βουλγάρων ὑπῆρξεν ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν Βόρις ἢ Βόγορις (852-888). Διάφορα κίνητρα ἀσφαλῶς θὰ ἐπηρέασαν αὐτὸν διὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τοιαῦτα θὰ ἦσαν: Ἡ ἐπιθυμία του διὰ τὴν εἴσοδον τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ εἰς τὴν χορείαν τῶν πεπολιτισμένων χριστιανικῶν ἐθνῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ περιεβάλλετο. Λόγοι ἐσωτερικῆς πεποιθήσεως, ὅπως ἡ γνωριμία του μὲ τὸν Χριστιανισμόν διὰ

τῆς ἤδη χριστιανικῆς ἀδελφῆς του, διὰ τῆς παρουσίας καὶ τοῦ παραδείγματος τῶν χριστιανῶν αἰχμαλώτων, ἕνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐζωγράφησε δι' αὐτὸν τὴν εἰκόνα τῆς μελλούσης κρίσεως, κ.ἄ.

Ρόλον διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Βόριδος διεδραμάτισεν ὁ ἱ. Φώτιος, πατριάρχης ΚΠόλεως (858-867, 877-886), ὁ ὁποῖος ἀπέστειλε κληρικὸν εἰς παραμεθόριον χωρίον τῆς Θράκης, ὅπου ἐβαπτίσθη ὁ Βόρις (863/864), μετ' ἀνάδοχον τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ' (842-867), λαβὼν τὸ χριστιανικὸν ὄνομα Μιχαήλ. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὰ ἴδια, ὁ Βόρις προέβη ἀμέσως εἰς τὴν βάπτισιν τῶν ὑπηκόων του. Ὁ ἱ. Φώτιος ἀπέστειλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν διδασκάλους καὶ κληρικούς διὰ τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Βουλγάρων. Γνωστὴ εἶναι ἡ στροφή τοῦ Βόριδος, ἐπὶ τι διάστημα, πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ἡ ἀνάμιξις ταύτης εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας καθὼς καὶ ἡ σύγκρουσις τοῦ πάπα Νικολάου Α' (858-867) μετὰ τοῦ πατριάρχου ΚΠόλεως Φωτίου Α'. Τελικῶς ὅμως ὁ Βόρις ἐπανασυνέδεσε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς χώρας του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς ΚΠόλεως, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἔλαβε ὅχι μόνον τὸ βάπτισμα ἀλλὰ καὶ τὸν σύνδεσμόν του πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Εἶδομεν προηγουμένως καὶ τὴν θετικὴν προσφορὰν τῶν μαθητῶν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς τὴν Βουλγαρίαν, οἱ ὅποιοι ἐμερίμνησαν διὰ τὴν ἐφαρμογὴν, διὰ μέσου τῶν σλαυικῶν μεταφράσεων καὶ τοῦ ὅλου ἔργου των, τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων καὶ τοῦ τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας ΚΠόλεως καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας. Τὸν ἸΔ' αἰῶνα, ὅτε ἐξεδηλώθη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἡ ἡσυχαστικὴ κίνησις, αὕτη ἐπηρέασε τὴν ὅλην ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἐκκλησιαστικὴν σκέψιν καὶ τὸν τρόπον ζωῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Βουλγαρίας, διὰ τῆς ἐλεύσεως ἐκεῖ Γρηγορίου τοῦ Σιναΐτου καὶ τῆς ἀναδείξεως μαθητῶν του. Ἐκεῖθεν δὲ τὸ ἡσυχαστικὸν κίνημα θὰ μεταλαμπαδευθῇ εἰς τὴν Ρουμανίαν καὶ τὴν Ρωσσίαν.

Οἱ Ρῶσσοι.

Ἀπὸ τὴν ἀχανῆ περιοχὴν βορειῶς τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἡ ὁποία ὀνομάζεται Ρωσσία καὶ ὅπου ἐγκατεστάθησαν οἱ Ρῶσσοι, διήλθον διάφοροι φυλαί, ὅπως εἶδομεν προηγουμένως, οἱ Γότθοι, οἱ Σαρμάται, οἱ Οὐννοι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Χάζαροι, οἱ Πετσενέγοι, κ.ἄ. Παρεπιμπτόντως ἐτίγη τὸ θέμα τῶν σχέσεων τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐκ τοῦ Βυζαντίου μετὰ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς καὶ τὰς περιοχὰς ἐκεῖνας. Οἱ σκανδιναβοὶ Βάραγγοι, οἱ ἐπιλεγόμενοι Ρῶς, κατέστησαν οἱ ἡγέται τῶν Σλαύων τῶν ζώντων περὶ τὸ Κίεβον, δώσαντες εἰς αὐτοὺς τὸ ὄνομά των, ὑπὸ τὸν Ρούρικ περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ' αἰῶνος.

Ἐπ' ἀρχῶν διάφοροι πληροφορίαι περὶ τῶν ἐπαφῶν τούτων πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ΚΠόλεως. Κατὰ μίαν ἐξ αὐτῶν, περιγραφομένην ὑπὸ τοῦ ἱ. Φωτίου, οἱ Ρῶς κατήλθον μετ' 200 μονόξυλα πρὸς τὴν ΚΠολιν,

ἀλλ' ὑπέστησαν μεγάλας καταστροφάς. Ἐγνώρισαν ὅμως τότε τὸν Χριστιανισμόν, ὡς καὶ διὰ τῶν ἐμπόρων, διὰ τῶν Βυζαντινῶν τῆς Κριμαίας καὶ τῶν μισθοφόρων, δηλαδὴ τῶν Βαράγγων τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὸ Βυζάντιον. Οἱ τελευταῖοι, βαπτιζόμενοι, εἶχον εἰς τὸ Βυζάντιον ἰδίαν Ἐκκλησίαν, ἐπιστρέφοντες δὲ διετήρουν τὴν ἐπίδρασιν καὶ τὴν ἀνάμνησιν τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως. Ὁ Ἱερὸς Φώτιος ἐνδιεφέρθη διὰ τοὺς Ρώσους, ἀπέστειλε δὲ ἐπίσκοπον καὶ κληρικούς δι' αὐτούς. Γίνεται μνεία τῆς ἐπιτελέσεως μιᾶς θεοσημείας ὑπὸ τῶν χριστιανῶν κληρικῶν τοῦ Κιέβου ἐνώπιον τῶν εἰδωλολατρῶν τῆς ἰδίας πόλεως. Μετὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφερθῇ ἡ βασίλισσα Ὁλγα, σύζυγος καὶ χήρα τοῦ Ἰγκόρ, ἡ ὁποία ἐλθοῦσα τὸ 957 εἰς τὴν ΚΠολιν, ἐβαπτίσθη, ὀνομασθεῖσα Ἐλένη. Δι' αὐτῆς ἐπισήμως εἰσῆλθεν ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν Ρωσσίαν, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιφέρῃ αὕτη καὶ ἓν ἀξιόλογον ἀποτέλεσμα. Διὰ τοῦ προσωπικοῦ του παραδείγματος ὁ ἐγγονὸς τῆς Ὁλγας ἡγεμῶν Βλαδίμηρος, πού ἔγινε Χριστιανός, εἰσήγαγε τὸν Χριστιανισμόν εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ τὸν κατέστησεν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους.

Διηγῆσεις ἀναφέρουν ὅτι οὗτος ἐδέχθη τὸν Χριστιανισμόν κατόπιν συγκρίσεως μὲ τὰ ἄλλα θρησκευματα. Πάντως ὁ Βλαδίμηρος ἐγνώριζε τὴν θρησκείαν ταύτην. Ἡ δὲ ἐπιστροφή του συνδέεται κατὰ πολὺ πρὸς τὸν γάμον του μὲ τὴν ἀδελφὴν τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου τὴν Ἄνναν Πορφυρογέννητον. Τὸ 988 ἢ 989 κατέλαβεν οὗτος τὴν Χερσῶνα καὶ ἐβαπτίσθη ἐκεῖ. Μετὰ ἐγένετο ὁ γάμος του μὲ τὴν Ἄνναν, τὴν ὁποίαν συνώδευσαν εἰς τὴν Ρωσσίαν ἐκ Βυζαντίου κληρικοὶ καὶ ἄλλοι ὑπάλληλοι. Ἀπὸ τὴν Χερσῶνα ὁ Βλαδίμηρος μετέβη εἰς τὸ Κιέβον. Εἰς δὲ τὸν ποταμὸν Δνειπερον ἐβάπτισεν ὁμαδικῶς τοὺς ὑπηκόους του. Ἐκτοτε ἀρχίζει ἡ α' κиеβική περίοδος τῆς ρωσσικῆς Ἐκκλησίας (989-1240).

Οἱ Ρῶσοι, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον τὸ βάπτισμα ἐκ τοῦ Βυζαντίου, ἐδέχθησαν συγχρόνως τὴν ἑλληνικὴν ἱεραρχίαν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐξ ἀρχῆς διωργανώθη ὡς μία μητρόπολις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου. Ὁ μητροπολίτης ἔφερε τὸν τίτλον «μητροπολίτης Κιέβου καὶ πάσης Ρωσσίας». Οἱ μητροπολίται κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦσαν Ἕλληνες, ἐλεγόμενοι καὶ χειροτονούμενοι εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἦσαν οἱ ἄριστοι ἐκ τῶν ἱεραρχῶν τοῦ Βυζαντίου καὶ μετέφερον μεθ' ἑαυτῶν τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ΚΠόλεως. Ἡ εὐεργετικὴ αὕτη ἐπίδρασις καὶ ἐπιρροὴ τῆς Ἐκκλησίας ΚΠόλεως ἐκάλυπτε καὶ ἄλλους τομεῖς εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσσίας. Ἀνεπτύχθη ἡ ἐσωτερικὴ ἱεραποστολή. Εἰσῆχθη καὶ ὀργανώθη ὁ μοναχικὸς βίος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μοναστικῶν κέντρων τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ Ἁγίου Ὀρους. Ἐτέθησαν αἱ βάσεις διὰ τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς χριστιανικῆς γραμματείας, κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ μεταφράσεων ἐκ τοῦ Βυζαντίου, ἀργότερον δὲ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ρωσσικῆς ἐκκλησιαστικῆς γραμματείας.

Ἡ θεία λατρεία ἠκολούθει τὰ πρότυπα τῆς βυζαντινῆς λατρείας. Ἡ βυζαντινὴ λειτουργία, τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, ἡ ὑμνολογία, τὸ ἄσμα, τὸ θεῖον κήρυγμα, καίτοι ἐνεφάνιζον ἰδιορρυθμίας ἐθνικάς, εὐρίσκοντο μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως. Ὅμοίως ἡ τέχνη, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ ζωγραφικὴ κ.λ. ἠκολούθουν τὰ βυζαντινὰ πρότυπα. Ὁ δὲ χριστιανικὸς βίος τῶν Ρώσων, μολοντί εἶχε μελανά σημεῖα, διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν παρουσίασαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον μιαν ἱκανοποιητικὴν μεταμόρφωσιν ἢ ἐξέλιξιν.

Ἡ Ρουμανία.

Ἡ Ρουμανία γεωγραφικῶς περιλαμβάνει τὰς περιοχὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως, τὴν Δοβρουτζᾶν, τὴν Βλαχίαν, τὴν Μολδαυίαν, τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ τὴν Βεσσαραβίαν. Οἱ Δᾶκες, οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς περιοχῆς, φαίνεται ὅτι ἦσαν συγγενεῖς πρὸς τοὺς νοτίως τοῦ Δουνάβεως κατοικοῦντας Θρακίας καὶ Ἰλλυριοῦς. Οἱ σημερινοὶ Ρουμᾶνοι προῆλθον ἀπὸ τὴν ἐπιμιξίαν τῶν Δακῶν μὲ τοὺς ἐκεῖ ἐγκατασταθέντας Ρωμαίους (διὰ τῶν ρωμαϊκῶν λεγεόνων), ἀλλ' ἀνemίχθησαν μετ' αὐτῶν καὶ φύλα ἑλληνικά, καθὼς καὶ ἄλλοι λαοί. Ἐνωρὶς εἶχον ἰδρυθῆ ἑλληνικαὶ πόλεις εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία ἐμπορικὴ, κοινωνικὴ, πολιτιστικὴ καὶ θρησκευτικὴ μετὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κόσμου καὶ ἄλλων περιοχῶν.

Ὁ Χριστιανισμὸς πιθανῶς διεδόθη ἔνωρὶς ἀπὸ τὰ πλησιόχωρα χριστιανικὰ κέντρα, τοὺς ρωμαίους στρατιώτας, τοὺς ἐμπόρους, τοὺς ἀποίκους. Ἀνευρέθησαν χριστιανικὰ μνημεῖα εἰς τὴν ἀρχαίαν Τόμιν (Κωνσταντζαν), εἰς τὴν ἀρχαίαν Καλλιάτιν (Μαγγάλιαν) καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ ἐπιγραφαὶ ἑλληνικαί. Αἱ περιοχαὶ αὗται, συμφώνως πρὸς τὸν ΚΗ' κανόνα τῆς Δ' εἰς τὴν Χαλκηδόνα οἰκουμενικῆς Συνόδου (451), τὰ πρακτικὰ τῶν οἰκουμενικῶν καὶ ἄλλων συνόδων καὶ τὰ διασωθέντα τακτικὰ τῆς Ἐκκλησίας ΚΠόλεως, ἐτέλουν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχεῖου. Ὁ Χριστιανισμὸς τῶν περιοχῶν τούτων ἐδέχθη καὶ τὰς ἐπιδράσεις ἐκ τῆς Δύσεως καὶ τῶν γειτονικῶν Βουλγάρων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔλαβον καὶ τὴν χρῆσιν τῆς σλαβωνικῆς γλώσσης εἰς τὴν θείαν λατρείαν μέχρι τῶν τελευταίων αἰώνων.

II. METABYZANTINOI XRONOI.

1. Τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον μέχρι τοῦ Κ' αἰῶνος (ΙΕ'-ΙΘ' αἰῶνες).

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς ΚΠόλεως τὸ 1453 καὶ τὴν κατάληψιν ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν Τούρκων τῶν Βαλκανίων, ὅπου εὐρίσκοντο αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι τῆς Βουλγαρίας, τῆς Σερβίας, τῆς Ρουμανίας, ἤρχιζε μία νέα περίοδος

διὰ τὰς Ἐκκλησίας ταύτας. Τὸ κυριώτερον πρόβλημα διὰ τὰς Ἐκκλησίας αὐτὰς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὑπῆρξε τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιβιώσεώς των. Ὡς ἐκ τούτου δὲ ἔπαυσε πᾶσα ἱεραποστολικὴ δράσις ἐκ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου καὶ ὑπὸ αὐτὰς πρὸς τοὺς ἔξω.

Ἱεραποστολικὸν ἔργον θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἐπετέλεσαν πρὸς τὸ ὀρθόδοξον ποίμνιον, τὸ ὁποῖον ἀπεμακρύνετο ἀπὸ τὰς ὀρθόδοξους χριστιανικὰς ρίζας του, οἱ ἅγιοι Νίκων ὁ Μετανοεῖτε (I' αἰών) καὶ ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς (1714-1779). Ἀφ' ἑτέρου, ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ρωσσίας, ἥτις παρέμενεν ἡ μόνη ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἰς ὀρθόδοξον πολιτικὸν καθεστῶς, ἐξηκολούθει τὸ εὐαγγελιστικὸν ἔργον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱεραποστολικῶν ἀντιλήψεων ὅπως εἶχον διαμορφωθῆ ἐκ τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας τῆς ΚΠόλεως.

Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπετελέσθη ἀπὸ μέρους τῶν κληρικῶν, τῶν μοναχῶν καὶ τῶν λαϊκῶν, μετὰ τὴν βοήθειαν καὶ τῆς πολιτείας. Ὁ ἱεραποστολικὸς ζῆλος ἀνεζωογονήθη τὸν ΙΘ' αἰῶνα καὶ τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὰς ἀτομικὰς ἐνεργείας ἐξεχόντων ἱεραποστόλων, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸ προσωπικὸν των παράδειγμα ἐπηρέασαν καὶ ἄλλους, καθὼς καὶ τὴν ἐπίσημον Ἐκκλησίαν. Ἡ Ἐκκλησία ἀνέλαβε τὴν διοργάνωσιν τοῦ ὅλου τούτου ἔργου διὰ τῆς ἰδρύσεως εἰδικῆς ἐπὶ τῆς ἱεραποστολῆς ἐπιτροπῆς (1870). Τὸ εὐαγγελιστικὸν ἔργον ἀπέβλεπεν εἰς τὰς εὐρείας ἐκτάσεις πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς, εἰς τὴν Σιβηρίαν, τὴν Κίναν, τὴν Κορέαν, τὴν Ἰαπωνίαν καὶ τὴν Ἀλάσκαν. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσσίας μέχρι τῆς κομμουνιστικῆς ἐπαναστάσεως (1917/1918) ἠσχολεῖτο μετὰ τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον εἰς τὴν πρᾶξιν εἰς τὰς πρὸς ἀνατολὰς περιοχάς. Ἀκολουθῶς πᾶσα ἐπικοινωνία τῆς Ἐκκλησίας ταύτης μετὰ τῶν ἱεραποστολικῶν περιοχῶν ἔπαυσεν.

Παρὰ ταῦτα, αἱ νεοϊδρυθεῖσαι Ἐκκλησίαι εἰς τὴν Κίναν, τὴν Κορέαν, καὶ τὴν Ἰαπωνίαν ἠδυνήθησαν νὰ στηριχθοῦν ἐπὶ τῶν ἰδίων των δυνάμεων, ἀπέκτησαν τὸν ἔθνικὸν καὶ αὐτόχθονα χαρακτῆρά των καὶ ἤρχισαν νὰ ἐπιτελοῦν ἱεραποστολικὸν ἔργον μεταξὺ τῶν μὴ Χριστιανῶν.

2. Κ' αἰών.

Ἡ ἐμφάνισις τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν συμμετέχουν τὸ οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ αἱ ἄλλαι ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα καὶ τὰ προεισαγωγικὰ εἰς αὐτὴν κατὰ τὴν ΙΘ' ἑκατονταετηρίδα σχετίζονται πρὸς τὴν ἱεραποστολήν. Ἡ ἱεραποστολὴ συνδέεται πρὸς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν, διότι θεωρεῖται ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους παράγοντας, οἱ ὁποῖοι ἐπέδρασαν εἰς τὴν γένεσιν καὶ τὴν διαμόρφωσιν ταύτης. Ἰδίως, λόγῳ τῆς μεταξὺ τῶν ὑπὸ τῶν προτεσταντικῶν ὁμολογιῶν ἢ ὁμάδων ἀποστελλομένων ἱεραποστόλων ἐλλείψεως κοινῆς χριστιανικῆς μετώπου, τῆς ὡς ἐκ τούτου ἐμφανίσεως εἰς τὴν πρᾶξιν ἐνὸς διηρημένου Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἀμέσου ἀνάγκης θεραπείας τοῦ κακοῦ τούτου.

Καρπὸς τῶν εἰς τὸν ἱεραποστολικὸν τομέα τάσεων πρὸς συνεργασίαν μεταξύ τῶν Προτεσταντῶν ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὸ 1921 ἰδρυσις τοῦ Διεθνοῦς Ἱεραποστολικοῦ Συμβουλίου (ΔΙΣ), μέλη τοῦ ὁποίου ἦσαν τοπικὰ συμβουλία Ἐκκλησιῶν, ἀποτελούμενα ἐξ ἱεραποστολικῶν ἑταιρειῶν ἢ νέων τότε Ἐκκλησιῶν. Αἱ στεναὶ σχέσεις τοῦ συμβουλίου τούτου μετὰ τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως κατ' ἀρχὰς καὶ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν (ΠΣΕ) ἀργότερον ἦσαν ἐμφανεῖς καὶ ὁλονὲν καθίσταντο θερμότεραι, καταλήξασαι εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ ΠΣΕ ἐνσωμάτωσιν τοῦ ΔΙΣ, κατὰ τὸ 1961.

Ὁ ἱεραποστολικὸς ζῆλος ἤρχισε νὰ ἐνισχύηται εἰς τὰς ὑπὸ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον λειτουργούσας θεολογικὰς σχολὰς, τῆς Χάλκης (1844), τοῦ ἁγίου Σεργίου τῶν Παρισίων (1925) καὶ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τῆς Βοστώνης (1937) διὰ τῶν μαθημάτων ἐπὶ τῆς ἱεραποστολῆς καὶ παρεμφερῶν θεμάτων.

Τὸ ζήτημα τῆς ἱεραποστολῆς, ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς, ἦτο καταγεγραμμένον εἰς τὸν κατάλογον θεμάτων τοῦ Α' συνεδρίου τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας, Ἀθήναι, 1936, ὡς ἐξῆς: «Β' Θεολογικαὶ Προϋποθέσεις Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. γ' Θετικὴ Ἐξυπηρέτησις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ Παρὸν ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Ἐπιστήμης. 3. Ἐσωτερικὴ καὶ Ἐξωτερικὴ Ἱεραποστολὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας». Κατὰ τὸ Β' συνέδριον τῶν ὀρθοδόξων Θεολογικῶν σχολῶν, Ἀθήναι, 1976, εἰς τὰ πρὸς συζήτησιν θέματα συμπεριελήφθη τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἱεραποστολὴ καὶ Ποιμαντικὴ».

Σύγχρονον φαινόμενον ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς παρουσιάζει ἡ ἐμφάνισις τῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τὴν Οὐγκάνταν καὶ εὐρύτερον τὴν ἀνατολικὴν Ἀφρικὴν, τὴν Τανζανίαν, τὴν Κένυαν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀφρικῆς, διὰ τὴν ὁποίαν τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἐπιδεικνύει ἰδιαιτέρον ἀδελφικὸν ἐνδιαφέρον διὰ μέσου τῆς οἰκείας Ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἐντὸς τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν συμπεριλαμβάνονται καὶ αἱ ὑπὸ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἐπαρχίαι τῶν νέων χωρῶν, καταβάλλονται ὠρισμέναι προσπάθειαι σχετιζόμεναι πρὸς τὸν τομέα τοῦτον.

Ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἄξιοι προσοχῆς εἶναι ἐνταῦθα αἱ ἀνάλογοι δραστηριότητες τῆς ἱ. ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς. Τὸ 1956 ἰδρῦθη ὁ ἑλληνικὸς ὀρθόδοξος ἱεραποστολικὸς σύνδεσμος τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τῆς Θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, Βοστώνη, ΗΠΑ. Ἡ ἑλληνικὴ ὀρθόδοξος νεολαία τῆς Ἀμερικῆς ἀπεφάσισε κατ' Αὐγούστου 1958 τὴν ἰδρυσιν ὑπὸ τὴν μορφήν μονίμου σχεδίου ἐπιτροπῆς μελέτης τῶν ἱεραποστολῶν, ἣτις ἐξέδιδε καὶ δελτίον πληροφοριακόν, ὑπὸ τὸν τίτλον *The Goyan Missionary*. Κατὰ τὴν κληρικολαϊκὴν συνέλευσιν τῆς ἱ. ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς τὸ 1964 διὰ πρώτην φοράν ἀνεγνώσθη μία ἔκθεσις ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου ἱεραποστολῆς. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν συνέλευσιν παρομοίας φύσεως τὸ 1966 ἀνεγνώσθη πάλιν ὁμοία ἔκθε-

σις. Τὸ 1967 ἐφηρμόσθη τὸ πρόγραμμα χρηματικῆς προσφορᾶς κατὰ τὴν περίοδον τῆς νηστείας διὰ τὸ ἔργον τῶν ἱεραποστολῶν, τὸ δὲ ἔτος 1968 ἰδρύθη εἰς τὴν ἱ. ἀρχιεπισκοπὴν Ἀμερικῆς τὸ γραφεῖον τῶν ἐξωτερικῶν ἱεραποστολῶν, μὲ διευθυντὴν τὸν τότε ἐπίσκοπον Ἀμφιπόλεως (νῦν μητροπολίτην Νέας Ὑερσέης) Σίλαν.

Ἐκείνη ἀπασαί αἱ δραστηριότητες αὐταὶ τῆς ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀμερικῆς ἀποβλέπουν εἰς τὴν παροχὴν πάσης φύσεως βοήθειας πρὸς τὰς ἱεραποστολικὰς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οὐγκάνταν, τὴν Κένυαν, τὴν Γκάναν, τὴν Τανζανίαν, τὴν Ἀλάσκαν, τὴν Κορέαν, τὸ Μεξικὸν καὶ τὴν λατινικὴν Ἀμερικὴν.

*

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὸν «Σύνδεσμον», ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ διεθνὲς ὄργανον συνεργασίας τῶν ὀρθοδόξων κινήσεων νεολαίας, μεταξὺ δὲ τούτων παρομοίων κινήσεων ἐκ τῶν ἀνὰ τὸν κόσμον ἐπαρχιῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, καὶ τελοῦντα ὑπὸ τὰς εὐλογίας τοῦ οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Ἡ Δ' γενικὴ συνέλευσις τούτου τὸ 1958 ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν τῆς ἰδρύσεως μιᾶς διεθνοῦς ἱεραποστολικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ ἀμέσου διορισμοῦ μιᾶς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς, μετὰ προσωρινῆς ἑδρας εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ Ε' γενικὴ συνέλευσις τούτου τὸ 1961 ἀπεφάσισεν ὅπως μετατρέψῃ ταύτην εἰς πανορθόδοξον ἱεραποστολικὸν κέντρον, μὲ τὸν τίτλον «Πορευθέντες». Τοῦτο ἐπέδειξεν ἀξιόλογον δρᾶσιν, ἐξέδιδε δὲ κατὰ τὴν δεκαετίαν 1959-1969 τὸ περιοδικὸν «Πορευθέντες», ἑλληνιστὶ καὶ ἀγγλιστὶ. Σήμερον ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐκδίδει μὲ σύνταξιν: Τὸ Διορθόδοξον Ἱεραποστολικὸν Κέντρον «Πορευθέντες» τὸ περιοδικὸν «Πάντα τὰ Ἔθνη», τεύχος 1ον, Δεκέμβριος 1981, καὶ ἐξῆς.

Εἰς τὸν κατάλογον θεμάτων τῆς μελλούσης πανορθόδοξου προσυνόδου τῆς Ρόδου, τῆς συγκληθείσης ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου τὸ 1961, τὸ θέμα τῆς ἐξωτερικῆς ἱεραποστολῆς ἦτο καταγεγραμμένον, ὡς ἀκολούθως: «Ι. Ἡ Ὀρθοδοξία ἐν τῷ Κόσμῳ. Β'. Διάδοσις τῆς Διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου ἀνὰ τὸν Κόσμον κατὰ τὴν Ὀρθόδοξον Παράδοσιν».

Δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ ἐπιδείξωμεν πολλὰ ὡς πρὸς τὴν συνεργασίαν τῶν ὀρθοδόξων μετ' ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὸν τομέα τῶν ἱεραποστολῶν. Ἡ παρουσία τῶν ρωθολικῶν καὶ προτεσταντῶν ἱεραποστόλων ἐντὸς τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ αἱ ὑπ' αὐτῶν χρησιμοποιούμεναι μέθοδοι, αἱ ὁποῖαι εἰς τὸ τέλος ἐπέφερον τὸν ἀποχωρισμὸν ὀρθοδόξων ἐκ τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν καὶ τὴν διαμόρφωσιν ἢ ἐγκατάστασιν τοπικῶν εὐαγγελικῶν κοινοτήτων ἀπετέλει ἀπὸ πλευρᾶς ψυχολογικῆς καὶ ἐκκλησιολογικῆς ἐμπόδια εἰς τὸν τομέα τῶν ἱεραποστολῶν. Οἱ ὀρθόδοξοι, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, ἀντέδρων διὰ λόγων καὶ πράξεων κατὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων.

Εἰς τὴν ἐπὶ Ἰωακείμ Β' ἀλληλογραφίαν μεταξὺ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου καὶ τῶν ἀδελφῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (1902-1904) ἐγένετο λόγος περὶ τῶν προσηλυτιστικῶν τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ τῶν Διαμαρτυρομένων τάσεων καὶ τῆς ἀνάγκης ἐπαγρυπνήσεως ἐπὶ τῶν πιστῶν. Τὸ ἴδιον ἐπανελήφθη καὶ εἰς τὴν ἐγκύκλιον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τὸ 1920, περὶ τῆς ἀνάγκης ἄρσεως καὶ ἀπομακρύνσεως πάσης ἀμοιβαίας δυσπιστίας καὶ δυσφορίας μεταξὺ τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν, ἕνεκα τοῦ προσηλυτισμοῦ ὀπαδῶν ἄλλων ὁμολογιῶν.

Σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς συναντήσεις τῶν Ὀρθοδόξων μετὰ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν καὶ ἐντὸς τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως καὶ τοῦ ΠΣΕ οἱ Ὀρθόδοξοι προέβαινον εἰς παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ τελουμένου προσηλυτισμοῦ. Τελικῶς τὸ γεγονός τοῦτο ἐγένετο ἡ αἰτία διὰ τὸν καθορισμὸν μιᾶς εἰδικῆς ἐπὶ τοῦ προσηλυτισμοῦ ἐπιτροπῆς τοῦ ΠΣΕ. Ἡ ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης «Χριστιανικὴ Μαρτυρία, Προσηλυτισμὸς καὶ Θρησκευτικὴ Ἐλευθερία ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ΠΣΕ», ἔδιδεν ἀπάντησιν εἰς τοὺς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐνδοιασμοὺς τῶν Ὀρθοδόξων καὶ κατεδίκαζε τὸν προσηλυτισμὸν ὡς «διαφθορὰν τῆς χριστιανικῆς μαρτυρίας». Ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῆς Γ' εἰς τὸ Νέον Δελχί γενικῆς συνελεύσεως τοῦ ΠΣΕ τὸ 1961.

Μία νεωτέρα ἔκθεσις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, μὲ τὸν τίτλον «Κοινὴ Μαρτυρία καὶ Προσηλυτισμὸς», προητοιμάσθη ὡς καρπὸς ἐνεργείας ὑπὸ τοῦ μικτοῦ ὀμίλου μεταξὺ τῆς ρκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ΠΣΕ, εἰς τὸν ὁποῖον παρίστανται ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ ΠΣΕ καὶ Ὀρθόδοξοι (1971), τυχοῦσα τῆς εὐρυτέρας δυνατῆς ἀνά τὸν κόσμον δημοσιότητος.

Ἐνεκα τῶν προσηλυτιστικῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἐνεργειῶν τῶν Προτεσταντῶν, οἱ Ὀρθόδοξοι δὲν εἶχον ἀρκετὴν γνῶσιν ἢ πιθανῶς δὲν ἐπεδεικνυον τὸ ἀνάλογον ἐνδιαφέρον διὰ τὰς συγγραφὰς καὶ τό, εἰς τὸν τομέα τῶν ἱεραποστολῶν, ἐπιτελούμενον ὑπὸ τοῦ ΔΙΣ ἔργον. Αἱ καταβληθεῖσαι ἀπὸ μέρους τῶν δύο ὀργανισμῶν, τοῦ ΠΣΕ καὶ τοῦ ΔΙΣ, ἐνεργεῖαι αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς τὴν ἐνσωμάτωσιν τοῦ τελευταίου εἰς τὸ Α' διήγειρεν ἔντονον ἐνδιαφέρον εἰς τοὺς Ὀρθοδόξους. Κατὰ τὸ προκαταρκτικὸν στάδιον ὑφίστατο ἡ μικτὴ (κοινὴ) ἐπιτροπὴ τοῦ ΠΣΕ καὶ ΔΙΣ. Αὕτη τὸ 1956 ὑπέβαλεν εἰς τὰ δύο σώματα τὴν πρότασιν περὶ τῆς συγχωνεύσεως.

Κατὰ τὴν κεντρικὴν ἐπιτροπὴν τοῦ ΠΣΕ τὸ 1957 ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς Μιχαὴλ ἐξέθεσε τὰς ἀπὸ μέρους τῶν Ὀρθοδόξων ἀντιδράσεις. Τὸ ἐπόμενον ἔτος τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἐξέδωκε καὶ ἀπέστειλε εἰς τὰς ἀδελφὰς ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας εἰδικὸν ὑπόμνημα περὶ τῆς ζητουμένης Ἐνώσεως τοῦ ΔΙΣ πρὸς τὸ ΠΣΕ (1958). Κατὰ δὲ τὴν συνέλευσιν τοῦ ΔΙΣ εἰς τὴν Ἀκκραν, Ἀκιμότι, Γκάναν τὸ 1957/1958 ὁ Μελίτης (νῦν Ἀμερικῆς) Ἰάκωβος παρουσίασε τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπόψεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου καὶ τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

Μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν τελικῶς ἐνσωμάτωσιν, καὶ οὗτοι, δηλ. οἱ Ὀρθόδοξοι, ἀνήκοντες εἰς Ἐκκλησίας-μέλη τοῦ ΠΣΕ εὐρέθησαν συνδεδεμένοι πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ νέου τμήματος τούτου «τῆς Παγκοσμίου Ἱεραποστολῆς καὶ Εὐαγγελισμοῦ» ἐπιτελούμενον ἔργον. Ἦδη ὑφίσταται καὶ λειτουργεῖ ἐντὸς τῆς ὑποενότητος σήμερον ταύτης ἰδιαίτερον γραφεῖον «διὰ τὰς Ὀρθοδόξους Μελέτας καὶ Σχέσεις», μὲ ὀρθόδοξον γραμματέα τὸν καθηγητὴν Ἰωνα Μπρία, ἐκ Ρουμανίας. Τὸ γραφεῖον τοῦτο προέβη μέχρι σήμερον ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν κατὰ τόπους ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἰς τὴν σύγκλησιν ἰδιαιτέρων συνεδρίων ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου Ἱεραποστολῆς ἢ μὲ παρεμφερῆ θέματα καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν ἀναλόγων ἔργων.

Μὲ τὸ συγγραφικὸν ἔργον περὶ τῆς Ἱεραποστολῆς ἢ τῶν συγγενικῶν πρὸς αὐτὴν θεμάτων, ἐκ τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἠσχολήθησαν, μεταξὺ ἄλλων, οἱ κάτωθι: Αἰμιλιανὸς Σηλυβρίας, Βρυώνης Ἀλέξανδρος, Γεννάδιος Ἡλιουπόλεως, Γερμανὸς Θυατείρων, Γεωργιάδης Βασίλειος (Γ' ΚΠόλεως), Ἰάκωβος Ἀμερικῆς, Καλλίνικος Κωνσταντῖνος (Μ. Οἰκονόμος), Μάξιμος Σάρδεων, Νεκτάριος Λέρου καὶ Καλύμνου, Παρανίκας Μ., Παῦλος Σουηδίας, Σταυρίδης Βασίλειος Θ., Στεφανίδης Βασίλειος, Στεφανόπουλος Ρ., Τσέτσης Γεώργιος, Φιλάρετος Ἡρακλείας (Βαφείδης), Χαμουδόπουλος Μηῆας Δ., Χρήστου Παναγιώτης, Χρυσόστομος Μύρων (Κωνσταντινίδης).